

Lepelaars in het

Groene Hart van Holland

(1973 t/m 1977)

Henk van der Kooij

Vliegende Lepelaars. Foto: Frits van Daalen.

Inleiding

In 1973 kwamen er voor het eerst sinds mensenheugenis Lepelaars tot broeden in het moerasgebied bij Nieuwkoop en Noorden. Op 30 juni werden toen twee nesten gevonden bij de kokmeeuwkolonie. Onderzoek verrichtte ik in dit gebied gedurende 1973 en 1974 ten behoeve van de afdeling Natuurbeheer van de Landbouwhogeschool en ten behoeve van de Avifauna West-Nederland. De gegevens uit de jaren 1975 t/m 1977 zijn verzameld tijdens de purperreigerinventarisaties die elk jaar onder leiding van de heer C. J. A. Wijnaendts in De Pot (het oostelijk beboste deel van het Nieuwkoopse plassengebied) worden uitgevoerd.

In dit artikel zullen achtereenvolgens aan de orde komen:

- a. het aantal broedparen in de periode 1973 t/m 1977
- b. legselgrootte
- c. broedperiode
- d. nestbiotoop
- e. foeragegebieden van Lepelaars in het Groene Hart.

Vooral zal aandacht geschonken worden aan de foeragegebieden. Deze voedselgebieden zijn nog maar ten dele bekend, nog veel minder bekend is het belang van elk voedselgebied voor de kolonie in De Pot. Daar het voortbestaan van de kolonie in De Pot nauw samenhangt met de aanwezigheid van goede voedselgebieden buiten het Nieuwkoopse plassengebied (de Lepelaars foerageren niet in het plassengebied) is kennis van de foeragegebieden voor een goed natuurbeheer onontbeerlijk. Hopelijk zal dit artikel vogelaars er toe aanzetten om allerlei leemten op te vullen en mijn dank aan al die vogelaars die realisering van dit artikel mo-

gelijk maakten. Ook mijn dank aan 'Natuurmonumenten' die mij steeds vergunning verleende om haar terreinen te bezoeken.

a. Aantalsverloop:

Na een aarzelend begin ziet het er naar uit dat de Lepelaar tot de regelmatige broedvogels van het Nieuwkoopse plassengebied gerekend mag worden. Er is zelfs al sprake van een internationaal belangrijke kolonie, elke lepelaarskolonie in Europa is namelijk van internationale importantie (Rooth, 1974), zodat in De Pot drie internationaal belangrijke kolonies voorkomen: van de Blauwe Reiger, van de Purperreiger en nu ook van de Lepelaar.

(Enkele jaren geleden is de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten eigenaar van De Pot geworden!).

In tabel 1 zijn de resultaten van de inventarisaties in De Pot samengevat. Totaal werden in de periode 1973 t/m 1977 negen nesten gevonden, alleen in 1976 werd geen nest gevonden, doch 1976 was voor de Lepelaar in geheel Nederland een slecht jaar. Wel wer-

Tabel 1. Resultaten van de inventarisaties in De Pot. (* zie tekst)

jaar	aantal nesten	inventarisatiedatum	nestinhoud	gemiddelde legselgrootte
1973	2	30 juni ? juli	5 eieren 5 pulli	2,5
1974	1	26 mei 19 juni	2 eieren 2 eieren + 1 pullus	3,0
1975	2	12 juni	3 eieren + 3 pulli*	3,0
1976	0 (?)	21 juni	—	
1977	4	20 juni	13 pulli*	3,25

den dat jaar zo nu en dan 1 à 2 exemplaren in of boven De Pot waargenomen, bijvoorbeeld op 22 mei één slapend exemplaar, rand Groot Reigerbos (tijd waarneming: 11.30-12.40 uur, zomertijd), zodat het broeden van één paar in 1976 niet uitgesloten moet worden geacht.

Des te verrassender was 1977: op 20 juni werden vier nesten gevonden met totaal 13 jongen. En daar ook in maart 1978 al weer regelmatig Lepelaars in De Pot zijn waargenomen kan nu wel gesteld worden dat het kleine aantal lepelaarkolonies in Nederland zich met één heeft uitgebreid.

b. Legselgrootte:

Van alle nesten is de nestinhoud genoteerd (zie tabel 1). Alleen bij nesten met grote pulli is vanwege verstoring niet in het nest gekeken, zodat de gemiddelde legselgrootte in de jaren 1975 en 1977 iets hoger geweest kan zijn (*).

In Nieuwkoop werd alleen in 1973 een legsel van 2 eieren gevonden, de andere nesten bevatten of 3 eieren of 3 pulli. In 1977 werd voor het eerst een nest met 4 grote pulli gezien.

In vergelijking met enkele andere Nederlandse kolonies blijkt de legselgrootte de

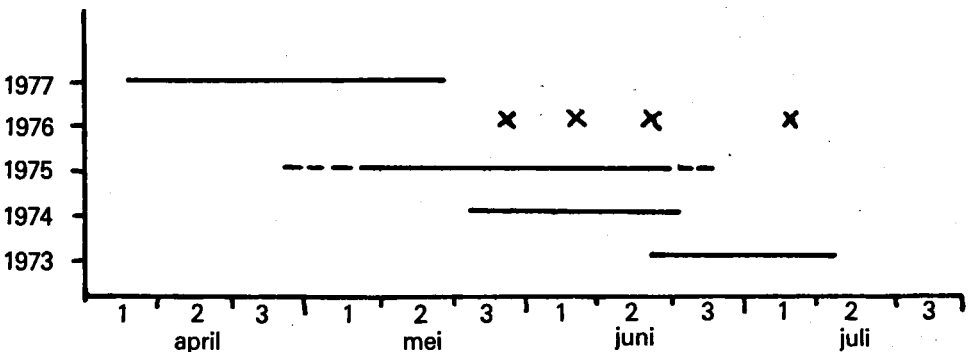
laatste jaren overeen te komen met die van het Naardermeer (meestal legsels van 3 of 4 eieren). Er zijn ook kolonies waar regelmatig legsels van 5, 6 of 7 eieren worden aangetroffen zoals bijvoorbeeld op Terschelling. Gezien echter de grotere overeenkomsten qua voedselbiotoop van De Pot met het Naardermeer, dan met Terschelling, is het niet aannemelijk dat in de toekomst veel van dergelijke grote legsels (5 of meer eieren) gevonden zullen worden in De Pot.

c. Broedperiode:

Tekening 1 geeft een globaal overzicht van de broedperiode van de Lepelaars in De Pot in de eerste jaren van de kolonie.

Bij het samenstellen van deze tekening is uitgegaan van een broedduur van 3 à 3½ week, een eilegperiode van ca. 1 week en een groeiperiode van ca. 7 weken voordat de jongen De Pot kunnen verlaten (gegevens ontleend aan Poorter 1969).

Opvallend is de verschuiving van de broedtijd gedurende de waarnemingsperiode. Het ligt voor de hand te veronderstellen dat deze verschuiving en de lichte stijging van de gemiddelde legselgrootte (tabel 1) in de periode 1973 t/m 1977 te maken hebben met de gemiddelde leeftijd van de broedvogels:

Tekening 1. Overzicht van de broedperiode van de Lepelaar in De Pot in de periode 1973 t/m 1977
 (—): eieren aanwezig
 (---): mogelijk eieren aanwezig
 x : Lepelaar(s) in/boven De Pot waargenomen per decade.

- a. oudere vogels komen zeer waarschijnlijk eerder in de kolonie aan dan pas geslachtsrijpe vogels en ze produceren grotere legfels;
- b. late vestigingen, zoals die van 1973, worden in het algemeen toegeschreven aan jonge volwassen vogels.

De gemiddelde leeftijd van de broedende Lepelaars in De Pot is waarschijnlijk in de loop van de jaren dan ook hoger komen te liggen, hetgeen zou kunnen inhouden dat er bij de Lepelaars van een zekere trouw aan de broedplaats sprake is.

d. Nestbiotoop:

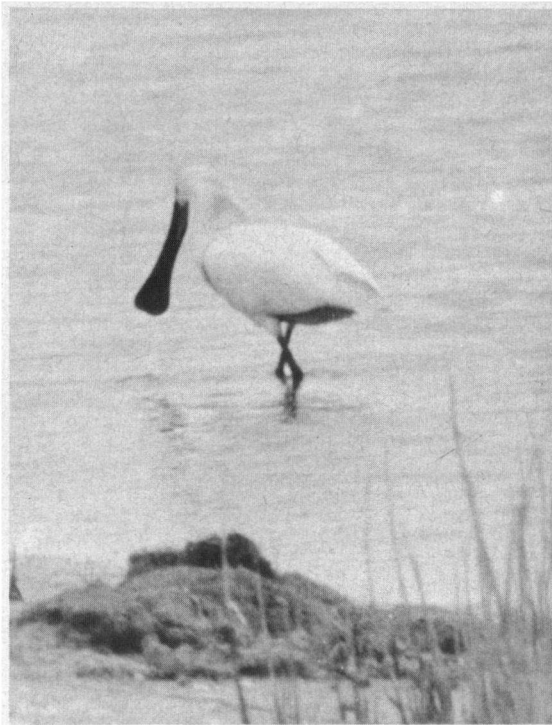
Ten aanzien van het broedbiotoop valt de laatste jaren duidelijk een zekere trouw aan de broedplaats te constateren: in 1975 en 1977 broedden de Lepelaars in struiken in het Groot Reigerbos (ook in 1978 weer in het Groot Reigerbos waargenomen).

Tabel 2 geeft een overzicht van enkele facetten van het nestbiotoop.

Interessant is dat in De Pot de Lepelaar, evenals de Purperreiger een struweelbroeder

Het foerageergedrag van de Lepelaar zou nog beter bestudeerd moeten worden.

Foto: Frits van Daalen.

Foerageergebieden van de Lepelaar zijn maar ten dele bekend. Foto: H. P. Vos.

is, in 1977 broedde zelfs een lepelaarpaar in een oud purperreigernest.

In het Naardermeer nestelen zowel de Lepelaar als de Purperreiger in het waterrietland. Waterrietland is in het Nieuwkoopse plassen gebied zeldzaam en ongeschikt als broedterrein voor Lepelaars. Daar niet bekend is of in het Naardermeer met Nieuwkoop te vergelijken struweel voorkomt is de voor het beheer interessante vraag of Lepelaars en Purperreigers nog een bepaald biotoop prefereren met bovenstaande gegevens niet te beantwoorden.

e. Voedselgebieden:

Van het begin af aan zijn er zo veel mogelijk gegevens verzameld over de vliegrichtingen van vertrekkende en terugkerende vogels. Daarnaast zijn polders bezocht die in de vliegroutes lagen en is zo veel mogelijk contact opgenomen met allerlei vogelaars. Op kaart 1 zijn de vliegroutes aangegeven en tevens de mij bekende voedselgebieden. Op merkkelijk is dat uit de maand april geen waarnemingen bekend zijn uit de hierna vermelde gebieden, op één aprilwaarneming na: uit polder Groot Wilnis - Vinkeveen.

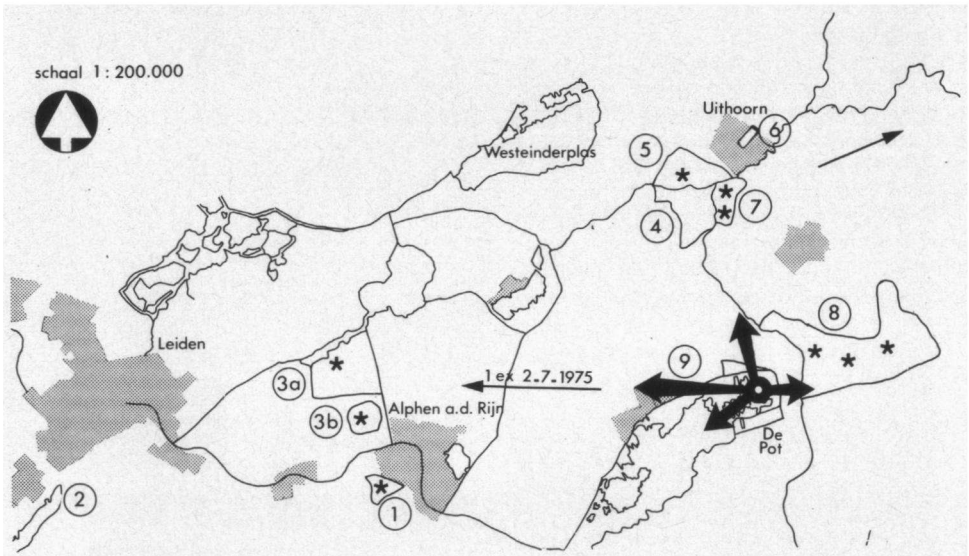
Enerzijds komt dit misschien doordat de verwerkte waarnemingen vooral overdag

verricht zijn. De Lepelaars in het Groene Hart foerageren namelijk in april en mei waarschijnlijk 's nachts (in ieder geval 's avonds en 's ochtends vroeg), zodat de verwerkte waarnemingen onvolledig kunnen zijn. Anderzijds kan het zijn dat juist die polders waar weinig gegevens van bekend zijn in april en ook in mei belangrijke voedselgebieden zijn, bijvoorbeeld de polders ten oosten van De Pot.

In voorgaande zijn gegevens verwerkt die alleen op De Pot betrekking hadden. Daar de

voedselgebieden van de lepelaarkolonies van het Naardermeer en De Pot elkaar overlappen worden in het nu volgende overzicht ook polderds vermeld waarin uitsluitend/voornamelijk Lepelaars van het Naardermeer foerageren.

Vliegrichting. In tabel 3 zijn de veldwaarnemingen gerangschikt naar vliegrichting. Vier vliegroutes zijn onderscheiden. De waarnemingen zijn helaas te summier om ze op zinvolle wijze met elkaar te vergelijken.

Kaart 1. Overzicht van de voedselgebieden van de Lepelaar in het Groene Hart, met de onderscheiden vliegroutes van de kolonie in De Pot.
 x: foeragerende Lepelaar(s)
 1: zie tekst.

Tabel 2. Nestgegevens van de Lepelaar in De Pot in de periode 1973 t/m 1977.

jaar	nestplaats	ondergrond nest (nestbomen)	nesthoogte
1973	rand kokmeeuwkolonie ¹⁾	braamstruiken met o.a. bitterzoet	1/2 à 1 m
1974	rand purperreigerkolonie ²⁾	afgezaagde berkentakken	1/2 à 1 m
1975	in de blauwe reigerkolonie ²⁾	zwarte els en zachte berk	2 1/2 à 4 m
1977	in de blauwe reigerkolonie ²⁾	grouwe wilg, sporkehout, meidoorn, vlier ³⁾	ca. 3 m ca. 2 1/2 m ca. 3 m, ca. 3 m

¹⁾ buiten De Pot ²⁾ in De Pot ³⁾ oud purperreigernest.

Tabel 3. Rangschikking van waarnemingen van vliegende Lepelaars (vertrekkend of aankomend kolonie De Pot) in de jaren 1973 t/m 1977 naar vliegrichting.

vliegrichting t.o.v. de kolonie	ZW/ZWW	W	N	O
aantal waarnemingen	15	8	13	9
aantal exemplaren	16	9	17	14

In 1973 kwamen er voor het eerst sinds mensheugens Lepelaars tot broeden bij Nieuwkoop en Noorden.
Foto: Hans Schouten GDT.

VLIEGRROUTE ZW/ZWW:

Mogelijk moet deze route gesplitst worden, daar er zowel zw-vliegende als zww-vliegende (t.o.v. De Pot) Lepelaars zijn waargenomen. De meeste waarnemingen betreffen echter zww-vliegende vogels zodat er een brede vliegroure zw/zww onderscheiden is.

Van deze vliegroure is alleen het voedselgebied bij Alphen a/d Rijn bekend, dit gebied ligt ten zww van De Pot. Gezien de waarnemingen moeten er in de jaren 1973 t/m 1977 geschikte voedselgebieden geweest zijn in de polders tussen Alphen a/d Rijn en Gouda.

Poorter (1969) vermeldt ook foeragerende Lepelaars bij Alphen a/d Rijn. In 1964, 1965 en 1966 zochten Lepelaars voedsel op de opspuiterreinen ten noorden van Alphen, met name in de maanden juni en juli.

1. Opspuitvelden ten zuiden van Alphen a/d Rijn (circa 15 km van De Pot).

(Waarnemingen van P. de Knijff, P. L. Meininger & L. Boot.)

Ontstaan in 1975 en inmiddels al weer vergaan. Hier werden in 1975 regelmatig foeragerende Lepelaars gezien. Op 28 mei waren 4 adulte exemplaren aanwezig op het opgespoten gebied in Polder Kerk en Zanen (zie kaart gebied 1). Op 13 juni 1 adult exemplaar en van 15 t/m 21 september waren er 1 adult en 2 juveniele exemplaren aanwezig.

Laatste waarneming: 2 oktober.

2. Ook in deze vliegroure liggen de Vlietlanden (circa 27 km van De Pot). Van de Vlietlanden zijn veel waarnemingen bekend (zie o.a. Meininger 1975); hieruit blijkt dat na 1970 de Lepelaar steeds regelmatig voorkomt, met name in juli en augustus. Hoewel Lepelaars tot meer dan 30 km van de kolonie af voedsel kunnen zoeken acht Meininger het foerageren van Lepelaars uit De Pot in de Vlietlanden onwaarschijnlijk (mondelijke mededeling).

VLIEGRROUTE W:

Van deze route zijn twee voedselgebieden bekend.

3. Polder Oudendijk, ca. 16 km van De Pot.

Aan de Wijde Aa en de Esseldijksche Tocht werden in de jaren zestig in juli en augustus geregeld Lepelaars waargenomen (Poorter 1969).

In 1978 nam T. van Spanje tijdens broedvogelinventarisaties aan de Wijde Aa en de Esseldijksche Tocht geen foeragerende Lepelaars waar.

Wel in de Molentocht tussen de Middelweg en de Notweg in Polder Vrouwgeest (3b): 14 april 1978 2 adulte exemplaren.

Op 2 juli 1975 werd ten noorden van Aarlanderveen 1 exemplaar komend uit het oosten

Mogelijk moet de kolonie zijn gevormd door vogels van het Naardermeer. Foto: Frits van Daalen.

Op 19 juli 1977 nam H. Mankor waar dat van 14.45–20.45 uur er 10 adulte exemplaren en 1 (De Pot) vliegend naar het westen waargenomen, mogelijk op weg naar één van bovengenoemde gebieden.

Eind mei 1968 werden 2 exemplaren gezien in een polder tussen Hoogmade en Woubrugge. Ten NW van De Pot heeft in mei 1977 ook nog enkele keren een Lepelaar gefoerageerd in de oosthoek van Polder Zevenhoven (9). Verder nooit in deze polder gezien.

VLIEGROUTE N:

Poorter noemt de polders langs de Kromme Mijdrecht een vermoedelijk niet onbelangrijk voedselgebied voor Lepelaars. Momenteel zijn van deze polders in de omgeving van Uithoorn de meeste waarnemingen van foeragerende Lepelaars bekend.

4. Polder Blokland (ruim 7 km van De Pot en 23 km van het Naardermeer).

Waarnemingen van H. Mankor.

1975	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
aantal waarnemingen	—	—	—	2	1	—	—
totaal aantal ex.	—	—	—	20	3	—	—
maximum aantal	—	—	—	15	3	—	—

Volgens een boer in juli 1977 ook foeragerende Lepelaars. Vanaf half mei komen er regelmatig vogels foerageren. Later komen vogels met jongen, gemiddeld zijn er 5 exemplaren tegelijkertijd aanwezig (schriftelijke mededeling H. Mankor).

5. Uithoornsche Polder (ruim 8 km van De Pot en 22 km van het Naardermeer).

Waarnemingen van C. Lek & H. Mankor.

1972 t/m 1976	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
aantal waarnemingen	—	2	1	2	3	1	—
totaal aantal ex.	—	4	1	6	29	1	—
maximum aantal	—	2	1	3	25	1	—

Eerste waarneming: 11 mei 1976; laatste waarneming: 14 september 1975.

In de zomer foerageergebied voor enkele Lepelaars.

6. Thamerbinnenpolder (ruim 9 km van De Pot en 20 km van het Naardermeer).
 Waarnemingen van H. Mankor & J. N. de Wit.

1973 t/m 1975	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
aantal waarnemingen	—	1	5	—	—	—	—
totaal aantal ex.	—	4	7	—	—	—	—
maximum aantal	—	4	2	—	—	—	—

De in de Thamerpolder foeragerende Lepelaars zijn afkomstig uit het Naardermeer.

7. Hofflands Polder (circa 7 km van De Pot en ruim 21 km van het Naardermeer).
 Volgens een boer foerageerden hier voor de oorlog al Lepelaars. In de laatste jaren zijn er veel waarnemingen verzameld; ze zijn samengevat in onderstaand overzicht (waarnemingen van H. Mankor en eigen waarnemingen).

1975 t/m 1977	april	mei	juni	juli	aug.	sept.	okt.
aantal waarnemingen	—	4	7	8	—	—	—
totaal aantal ex.	—	6	22	40	—	—	—
maximum aantal	—	2	5	11	—	—	—

Van begin mei tot juni zijn er vooral 's ochtends vroeg dagelijks 1 à 2 adulte exemplaren foeragerend waar te nemen in het ruim 120 km² grote gebied, ten noorden van de Ponds-koekerschutsluis. Ten zuiden van deze sluis nooit Lepelaars gezien.

In juni ligt dit aantal gemiddeld twee keer zo hoog, terwijl in juli relatief grote aantallen aangetroffen zijn.

In mei en juni foerageren er alleen adulte vogels, in juli zo nu en dan ook juveniele exemplaren. De foeragerende vogels zijn vooral afkomstig uit het Naardermeer, doch ook uit De Pot.

Vermeldenswaard zijn nog de volgende waarnemingen:

Op 24 juni 1977 foerageren om 8.10 uur 2 adulte exemplaren bij elkaar. Even later verlaat één Lepelaar het gebied en vliegt richting De Pot. De andere Lepelaar vliegt een kwartier later ook op en wel richting Naardermeer.

Het is zeer wenselijk dat bij het opstellen van bestemmingsplannen terdege rekening wordt gehouden met de foerageergebieden van de Lepelaar.

Foto: H. P. Vos.

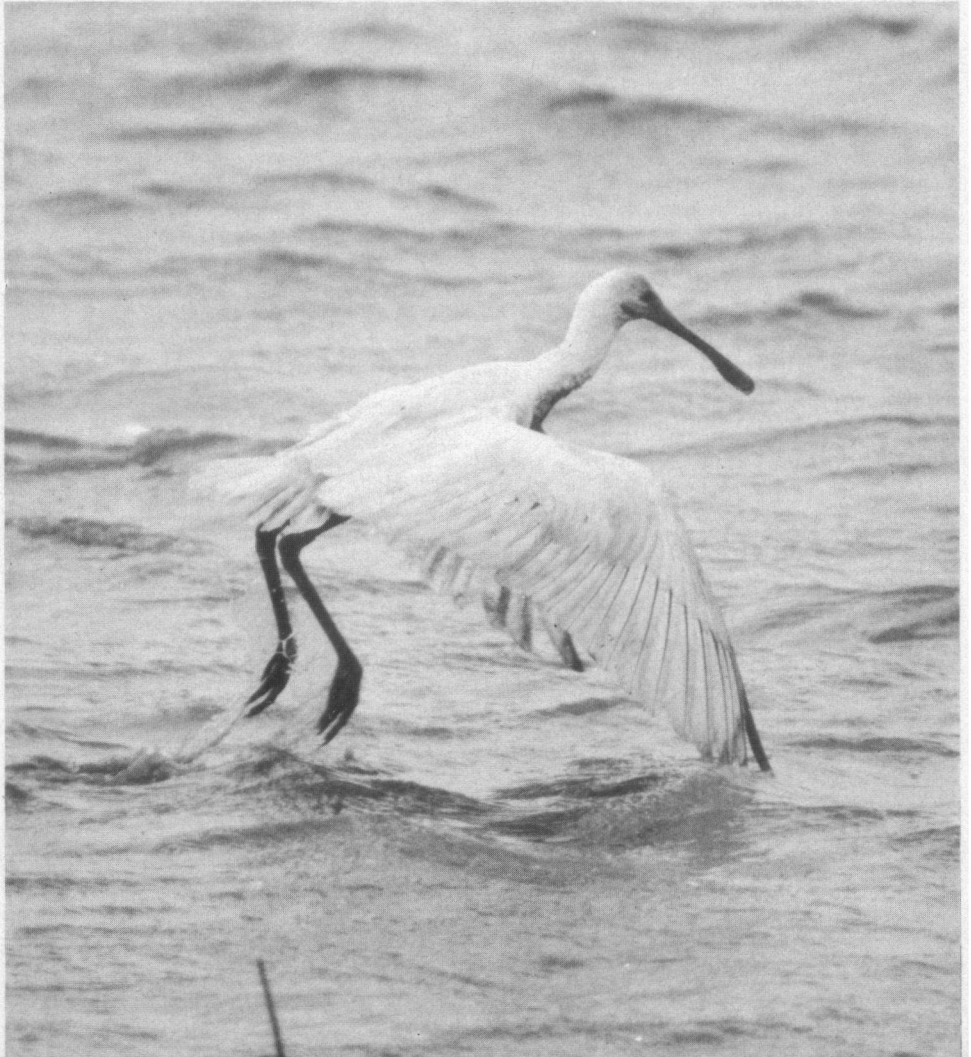

Foeragerende Lepelaar, Texel, december 1972.

Foto: Piet Munsterman.

Een 'springende' Lepelaar, Zuidelijk Flevoland, Knardijk, 26 augustus 1978.

Foto: Harry Koks.

juveniel exemplaar slapend in het poldertje aanwezig waren. Soortgelijke waarnemingen zijn ook van andere data bekend.

Eerste waarneming: 1 mei 1977 één adult exemplaar; laatste waarneming: 27 juli 1977 één juveniel exemplaar.

VLIEGRROUTE O (NOO, ZOO):

8. Polder Groot Wilnis-Vinkeveen.

Op 21 april 1975 één foeragerende Lepelaar in deze polder (op 5 km van De Pot) en op 20 mei 1975 1 exemplaar vliegend richting De Pot uit richting Polder Groot Wilnis-Vinkeveen. Verder helaas geen waarnemingen bekend uit dit gebied. Wel liggen er ten oosten van De Pot één of meer voor de kolonie De Pot belangrijke voedselgebieden daar regelmatig Lepelaars op deze vliegrouete worden gezien (zie tabel 3).

Ten zuiden van het plassengebied foerageren, zover bekend, geen Lepelaars.

Blijkbaar zijn de Zuidhollandse veenweidegebieden voor de Lepelaar niet interessant. Mogelijk zoeken de Lepelaars in het Groene Hart vooral voedsel in sloten met een kleiachtige bodem, daar deze, evenals de opspuiterreinen een tamelijk stevige bodem hebben die goed te 'belopen' is. Tevens is opvallend dat de mij bekende lepelaarfoerageergebieden, bijvoorbeeld Hofflands Polder, zich kenmerken door het vrijwel ontbreken van hogere waterplanten. Heeft de Lepelaar een voorkeur voor nauwelijks of helemaal niet begroeide sloten in verband met het lepeland zoeken van het voedsel? Zo zoeken ook de Lepelaars in Polder Blokland slechts in een bepaald gedeelte van de polder hun voedsel, met name in het zuidelijk deel waar veel hogere waterplanten voorkomen zijn ze nooit waargenomen.

Afstand kolonie-voedselgebied

In bovenstaande is al vermeld dat er in de jaren zestig Lepelaars bij Alphen a/d Rijn foerageerden. Deze Lepelaars kwamen zeer waarschijnlijk uit het Naardermeer (Poorter, 1969). Ook zijn er oude gegevens bekend van foeragerende Lepelaars bij Uithoorn en ten oosten van De Pot (o.a. mondmed. W. Th. Wansinck). Voordat de Lepelaars zich dus vestigden in De Pot kwamen er al Lepelaars voedsel zoeken in gebieden die dichter bij De Pot liggen dan bij het Naardermeer.

Mogelijk moet de nieuwe kolonie in De Pot dan ook als een vertakking van de kolonie in het Naardermeer beschouwd worden. Misschien zal de kolonie in De Pot nog iets gaan groeien ten koste van die van het Naardermeer, daar de voedselgebieden rond Uithoorn twee à drie keer zover van het Naardermeer liggen dan van De Pot. Moeilijk te verklaren is namelijk waarom de foeragerende Lepelaars rond Uithoorn niet De Pot in plaats van het Naardermeer als broedplaats kiezen. (Ditzelfde geldt ook voor de kolonievogel Aalscholver die in het Naardermeer broedt; in het broedseizoen foerageren er regelmatig adulte Aalscholvers in het Nieuwkoopse- en Reeuwijkse plassengebied).

Samenvatting

In 1973 kwamen er voor het eerst 2 paar Lepelaars tot broeden in het Nieuwkoopse plassengebied. Sindsdien hebben er in de periode 1973 t/m 1977 behalve in 1976, steeds Lepelaars gebroed.

Een opmerkelijke verschuiving in de broedtijd, lichte toename van de gemiddelde legselgrootte en een zo op het oog ontwikkelende trouw aan de broedplaats doen vermoeden dat de leeftijdopbouw van de kolonie zich gewijzigd heeft, dat de relatie 'De Pot-Lepelaar' zich aan het stabiliseren is.

De foerageergebieden zijn slechts ten dele bekend. Aanvullende gegevens zijn welkom. In de polders rond Uithoorn overlappen de voedselgebieden van het Naardermeer en De Pot elkaar.

Gebleken is in de periode 1973 t/m 1977 dat er in het Groene Hart levensmogelijkheden zijn voor een kleine kolonie Lepelaars.

Te hopen is, uit het oogpunt van risicospreiding voor de soort, dat het voortbestaan van deze kolonie voor zover mogelijk zal worden verzekerd en dat bijvoorbeeld bij het opstellen van bestemmingsplannen met het facet lepelaarfoerageergebied rekening zal worden gehouden.

- Ir. H. van der Kooij, Nassaulaan 9, 4041 CE Kesteren.

LITTERATUUR

Meininger, P. L. (1975): Avifauna van Vlietland 1970-1974, 100 pp.

Poorter, E. R. R. (1969): Voedselzoekgewoonten en voedselgebieden van de Lepelaars van het Naardermeer. RIVON 1969.

Rooth, J. (1974): Verslag van de 19e vergadering van het I.W.R.B. te Warschau van 10-14 september 1973. Het Vogeljaar 22 (3): 787-790.